
Laszló Tolnay

vedoucí sboru poradců ministra obrany Maďarské republiky

AKTUÁLNÍ OTÁZKY MAĎARSKÉ BEZPEČNOSTNÍ POLITIKY

Samostatná maďarská bezpečnostní politika nutí v současné době k úvahám o mnohých protichůdných jevech a jejich sladování. Na jedné straně je hlavním problémem nestabilita sousedních států, jejichž důležitou charakteristikou je zosťování etnických rozporů, přičemž jde i o maďarskou menšinu. Na druhé straně stojí bezpečnostně-politické možnosti, poskytující větší prostor než dříve, vyplývající z nové situace v Evropě. Zatímco první jev podstatně omezuje uplatňování maďarských bezpečnostně-politických zájmů, druhý vytváří nové

alternativy. Obě stránky jsou spolu úzce spjaty, neboť vyrovnanost vztahů k sousedním zemím je i předpokladem integrace do širších struktur evropské bezpečnosti.

S ohledem na naše okolí je nutno počítat i s takovými subjektivními faktory maďarské bezpečnostní politiky, které pocházejí z nedůvěry veřejného mínění sousedních zemí vůči Maďarsku. Příčin je mnoho. Nejspíše lze tuto nedůvěru vztahovat na historické souvislosti, na období "soužití", které do dnešního dne není vždy v sousedních zemích posuzováno kladně. Ale ovlivňují ji i takové faktory, které souvisí s různým tempem vyhlásování samostatnosti a s citovými jevy uvědomování si národní identity.

V maďarském bezpečnostně-politickém myšlení musí být místo pro poznání, že intelektuálně-politická elita národů, žijících v Karpatské pánvi vždy velmi citlivě reagovala na maďarské politické změny. Těžce snášela relativní hospodářskou, společenskou a kulturní nadřazenost, která charakterizuje maďarskou společnost od počátku 19. století. To vše je považováno za prvořadé, za skryté úsilí o moc a v souladu s tím se vytváří vědomí o Maďarsku.

Nelze ztratit ze zřetele, že z tohoto pocitu se už dříve vytvořil systém hodnot, objektivně sice nesprávný, ale považovaný za realistický, sloužící za základ versailleského míru, jehož důsledkem bylo rozbití rakousko-uherského dualistického státu a současně i historického Maďarska. Pokud jde o současnou situaci, pak z historického hlediska se v našem prostoru posuzuje i ta skutečnost, že skrytá buržoazizace, probíhající v Maďarsku v poslední dvou desetiletích přivedla maďarskou společnost do výhodného postavení nejméně na další dvě desetiletí.

Ze subjektivního hlediska zasluží pozornost i ta skutečnost, že maďarský pocit ohrožení, spočívající na historických zkušenostech, se liší od podobných pocitů okolních zemí. V posledním století hrozilo Maďarsku nebezpečí výhradně z východu, což nelze říci např. o Čechách a Slovensku nebo o Polsku. Obě uvedené země byly až donedávna ohroženy jak z východu (hlavně z Ruska), tak i ze západu (hlavně z Německa). Maďarsko tudíž nepotřebovalo žádný východoevropský spojenecký systém, který by mu poskytoval záruky, alespoň ne v takové formě jako Čechám, Slovensku a Polsku. S tím mj. souvisela skutečnost, že zatímco Maďarsko deklarovalo v r. 1990 jako první vystoupení z Varšavské smlouvy, ve druhých dvou zemích to po určitou dobu - i navzdory nechuti vůči sovětskému systému - bylo spornou otázkou. To bylo také důvodem k tomu, že zrušení východoevropského vojenského spojení vzbudilo v těchto zemích vedle euforie i obavy z případných následků vakua náhle vytvořeného v evropské bezpečnostní struktuře.

Je samozřejmé, že těmto nebo podobným subjektivním pohledům nelze podřítit maďarskou bezpečnostní politiku. Už proto ne, že úplné vyřešení těchto problémů může zabezpečit pouze integrace východo-středoevropského prostoru. Do té doby je však nutné pomoci zahraniční bezpečnostní politiky, která bere v úvahu i citlivost sousedních států, dosáhnout toho, aby v našem prostoru dosáhly porozumění i maďarské bezpečnostně-politické zájmy, odpovídající očekáváním maďarského veřejného mínění.

Vztahy s Rumunskem

Rumunské politické vedení i nadále udržuje na úrovni státní politiky protimaďarské nálady, popřípadě vidinu maďarských revizionistických snah, která má tyto nálady zdůvodnit. Důvodem toho je jednoznačně vnitřní hospodářská, politická a společenská krize; nedokončenost prosincové "revoluce" z r. 1989 a z toho vyplývající omezený úspěch snah o likvidaci mezinárodní izolace.

Fakt izolace lze vyzkoušet i ve vztahu s Francií, která i přes francouzské úsilí o omezení vlivu sjednocené Německa na východní Evropu, postupuje ve vztahu k Rumunsku velmi opatrně. Podobně se zdá, že ani v německé zahraniční politice nezaujímá Rumunsko žádnou prioritu.

Je zřejmé, že trvalá mezinárodní izolace Rumunska by z hlediska bezpečnosti východo-středoevropského prostoru byla škodlivá. Historické zkušenosti svědčí o tom, že izolace ještě žádnou zemi nedonutila dát se cestou demokratizace a nepřinesla pozitivní změny ani v situaci národnostních menšin.

Rumunsko kromě hledání styčných bodů se západní Evropou považuje za hlavní prostor své zahraniční politiky Balkán. V této souvislosti se po rozpadu Jugoslávie a SSSR může do středu pozornosti rumunského politického vedení dostat Turecko, které stále nabývá na významu. Tuto představu může potvrdit i ta okolnost, že Rusko, které osamostatněním baltských států ztratilo značnou část západního pobřeží, může zvýšit své nároky na Černé moře a východní část Středozemního moře, popřípadě na úžiny, které je spojují, což se může bezprostředně dotýkat i Rumunska, jakožto černomořské mocnosti.

Další sférou zájmů je Moldavsko. Rumunsko v záležitosti této "odtržené provincie" vykazuje dvojí postoj: jednak dělá vše proto, aby učinila Moldávii - která se už v historii osvědčila jako neschopná státní samostatnosti - nezávislou, a tím ji navrátila do lůna mateřské země, jednak zdůrazňuje, že sjednocení není v dohledné budoucnosti na pořadu dne. Cílem je ovčividně vytvoření Velkého Rumunska, a tím dosažení statusu střední velmoci ve střední Evropě. Tato rumunská politika dobře zapadá do obrazu, který tradičně charakterizuje zahraniční politiku země. Vykazuje pružnost a konstruktivní přístup, vyžadují-li to okamžité zájmy, ale přijaté povinnosti okamžitě pustí ze zřetele, kdykoli zjistí, že je lze zrealizovat. Současně se to snaží vysvětlit tak, jako by na něco reagovala, čili, že ke změně stanoviska byla donucena v důsledku chování partnera.

Tato charakteristika rumunské politiky může pro maďarskou zahraniční a bezpečnostní politiku znamenat určitý problém. Na jedné straně je nutné počítat s tím, že snahy o zlepšení rumunsko-maďarských vztahů budou - i přes úsilí o řešení - bezvýsledné. Na druhé straně je nutno učinit vše pro to, aby se vztahy normalizovaly a aby se Rumunsko "integrovalo" do evropské struktury, neboť pouze to může v delší perspektivě přinést řešení pro tamější maďarskou menšinu.

Jižní region

S rozpadem Jugoslávie je nezbytné počítat s trvalými jevy mnohých nových bezpečnostně-politických problémů i na jižním směru. Kromě toho, že v delší perspektivě hrozí opakované zosťování rozporů, které nevyhnutelně ovlivňují situaci Maďarů ve Vojvodině, si vyžadují uvážení rozhodnutí i problémy, které vystoupily na povrch po osamostatnění Slovinska a Chorvatska.

V souvislosti s tím nelze nechat bez povšimnutí, že spolu s vyhlášením nezávislosti Slovinska a Chorvatska došlo k vyřešení problému, který se po delší dobu udržoval na povrchu, zdaleka však se nevyřešily otázky, např. vztah k budoucí stabilitě obou zemí. I když historickou provázanost Slovinska a Chorvatska s východní a střední Evropou nelze pochybovat a relativní vyspělost jejich společnosti je zřejmá, měřeno však evropskými měřítky to už tak jasné není. Neboli: civilizační a hospodářské rozdíly, které byly uvedeny jako důvod pro úsilí, směřující k samostatnosti, jsou rozhodující pouze v jihoslovanských souvislostech, v širších souvislostech jsou už sporné. V budoucnosti se jistě vynoří otázka, do jaké míry slovinský a chorvatský průmysl, vyrábějící dosud hlavně pro jugoslávský trh, bude schopen konkurovat na západním trhu. Není jisté ani to, jaký vliv budou mít plány, spojené s vytvořením a udržováním samostatného státního aparátu a obrany na kapacitu obou zemí, a tím i na životní úroveň jejich obyvatelstva.

Druhý a mnohem závažnější problém je z hlediska národnostního a náboženského heterogenní společnost v tomto prostoru. Občanská válka ještě více zosťila už dříve existující rozpory a hrozí, že tato část kontinentu bude trvalým místem napětí. Může se stát reálným to nebezpečí, o kterém se přívrženci "evropské myšlenky" v poslední době tak často zmiňují.

áš světadíl se může rozpadnout na tři části: na integrovanou Evropu, usilující o demokratické instituce a v neposlední řadě o příslušnou životní úroveň, na Střední Evropu, zápasící politickou nestabilitou a na východní a jižní Evropu, která je ze společenského i hospodářského hlediska v beznadějně situaci, jejíž hranice by procházely někde podél byzantských hranic". Tato část Evropy by mohla poskytovat široké možnosti pro nastolení iktátorských, agresivních, ba dokonce i národně-socialistických sil.

Maďarsko samozřejmě nemá k dispozici prostředky, které by mu umožňovaly nějakým působem ovlivnit takto vytvořenou situaci na Balkáně. Pouze s jinými evropskými mocnostmi nebo společně s mezinárodními organizacemi si lze představit obranu maďarských bezpečnostně-politických zájmů. To se vztahuje i na řešení problémů, spojených vojvodinskými Maďary.

Severní směr

Vztahy mezi Čechami a Slovenskem jsou v současné době velmi složité. Události mohou snadno vést k rozpadu československého státního útvaru, který existoval 73 léta. Důvod: přes poměrně dlouhé soužití se nepodařilo uspokojivě vyřešit vztah obou národů. Nyní je v popředí naléhavý úkol nalézt řešení přijatelné pro obě strany. Jevy ukazující se v poslední době volají po opatrnosti. Slovensko cítí, že je v mnoha ohledech v nepříznivé situaci a že je závislým vztahu, což stupňuje proces jeho přeměny v rozvojový národ. Na české straně roste současně obava z periodicky se vracejících slovenských snah o osamostatnění.

V případě rozdělení by se pravděpodobně v poměru obou zemí vytvořily odlišné orientace. Česká strana - už z geografických důvodů - by se zřejmě přiblížila k Německu a k Rakousku, zatímco Slovensko, zmiňováno vnitřními problémy, by se přidalo k některému ze sousedních států. Pro Slovensko by jako partner pro spolupráci přicházely v úvahu Maďarsko a Ukrajina. Pro osamostatňující se Ukrajinu by slovanské Slovensko mohlo být branou do západní Evropy, ale na druhé straně by možný vzrůst vlivu velkého slovanského souseda mohl zpochybnit nezávislý stát, hledající svou národní identitu. Ve spojení s Maďarskem by však negativní zkušenosti z dřívějšího soužití působily na Slovensku odstrašující silou.

Tyto úvahy zřejmě hrály svou úlohu i v tom, že Slovensko v poslední době vykazuje zvýšený zájem o Balkán. Lze si představit, že bratislavské vedení vidí potenciálního spojence v Rumunsku pro případ, když - podle jejich mínění - Maďarsko rozhodněji vystoupí v zájmu slovenských Maďarů, nebo začne zpochybňovat platnost trianonské dohody po rozpadu Československa. Podobné úvahy mohou vést Slovensko i v případě budování vztahů se Srbskem.

Přesto Česko-Slovensko nebo - v případě jeho rozpadu - oba nástupnické státy, které spolu s Polskem a Maďarskem tvoří "Višegrádskou trojku", a dosahuje největšího pokroku v oblasti demokratizace, tržního hospodářství a ústavního uznání "evropským zájmovým systémem", musí i nadále zůstat důležitým prvkem v maďarských bezpečnostně-politických úvahách.

Nový faktor na východě

Změny v Sovětském svazu, jeho rozpad, "obohatit" maďarskou bezpečnostní politiku o další prvek bezpečnosti. S Ukrajinou se na mapě Evropy objevila nová mocnost střední velikosti s velkým počtem obyvatel, která co do velikosti je srovnatelná s Francií, disponující značnými přírodními zdroji a potravinářskými výrobními kapacitami, poměrně vyspělou infrastrukturou a významnou vojenskou silou. Za pozornost stojí, že ukrajinské vedení od samého počátku usiluje o vybudování dobrých vztahů s Maďarskem a o rozšíření spolupráce s ním. Důležitou okolností je i to, že ukrajinsko-maďarské vztahy nejsou zatíženy etnickými a územními problémy. Pozornost zasluhuje i to, že ačkoli se na Ukrajině negativně hodnotí

otázky samosprávy Podkarpatské oblasti a citlivě se reaguje na úsilí o vytvoření autonomní zastává Ukrajina "umírněné" stanovisko k maďarské národnosti.

Z bezpečnostně-politického hlediska znamená Ukrajina faktor nejistoty v jejích vztazích s Ruskem. Nová samostatná slovanská republika je do značné míry závislá na Rusku, zejména v oblasti dodávky ropy. Kromě toho v uplynulých desetiletích se vytvořila mezi oběma zeměmi i mnohostranná dělba práce. Její zpretrhání by pro Ukrajinu znamenalo vážné následky. Z toho vyplývá, že hospodářská válka by snadno vedla k takovému stavu, který by ukrajinské politické vedení mohl donutit k nouzovým krokům. Pro Maďarsko by to znamenalo, že dodávky, přicházející z Ruska přes Ukrajinu, by v této situaci byly nejisté. Zejména jde o životně důležité dodávky ruské ropy.

Lze tedy považovat za zdůvodněné rozhodnutí maďarské vlády, že jako první navázal diplomatické styky s Ukrajinou a souběžně s tím iniciovala jednání na vysoké úrovni o zahraničně-politických a bezpečnostně-politických otázkách, týkajících se obou zemí.

Západní soused

Ze sousedních států je jedině Rakousko, s nímž Maďarsko dosud nemá žádné bezpečnostně-politické problémy, vyplývající z etnických a historických příčin. Kromě toho má takové možnosti, které usnadňují Maďarsku další posilování jeho západní orientace a časem i jeho zapojení do Evropského společenství.

Rakousko až dosud době "využívalo" svou zeměpisnou polohu a své specifické postavení, že se rozkládalo na hranici politicky a ideologicky rozpolcené Evropy. Tato skutečnost, jakož i jeho statut neutrality, způsobily jeho poměrně rychlý hospodářský vývoj, spočívající na stabilním společenském základě.

Změny ve východní a střední Evropě vytvořily však novou situaci i pro Rakousko. Rakouské politické vedení se ocitlo tváří v tvář problému, že totiž význam jeho dřívějšího postavení se sníží, jestliže vztahy se zeměmi tohoto prostoru a zejména se sousedními zeměmi nepostaví na nové základy. Kromě toho, to ovlivňovalo i to, že Západ zahájil vytváření institucionálních vztahů s východní a střední Evropou - zejména prostřednictvím KBSE, Severoatlantické rady pro spolupráci a ES, což zvláště z hlediska vojenské bezpečnosti mohlo v neutrálním Rakousku vzbudit pocit "odstavenosti".

Rakousko tudíž zůstává pro Maďarsko důležitým partnerem i v budoucnosti. Ve střední perspektivě může Rakousko, které se připojuje k ES, vytvořit Maďarsku "bránu" k evropské integraci. Současně nevojenské prvky rakouské bezpečnosti (například: problém utečenců, přistěhovalectví) nutí Rakousko k tomu, aby přispělo k udržení politické a hospodářské stability Maďarska.

Garance bezpečnosti

V poslední době se objevily nové prvky v evropské bezpečnostní struktuře. Vedle institucí KBSE a NATO nabylo na významu i ES, popřípadě ZEU, která je s ním úzce spjata, jakož i nedávno vytvořená Severoatlantická rada pro spolupráci. Kromě toho, že tyto organizace se navzájem doplňují a hrají důležitou úlohu zejména z hlediska řešení nových bezpečnostních rizik, která představují nástupnické státy Sovětského svazu, mohou být i původci negativních směrů. Není vyloučeno, že tyto organizace - vzájemně soutěžící a mající před očima vlastní byrokratické zájmy - budou vzájemně oslabovat své pozice.

Maďarsko - vycházející z vnějších záruk své bezpečnosti - musí považovat NATO za alianci s heterogenním složením, která svou činnost také motivuje vlastními národními zájmy. Parlamenty členských zemí jsou charakterizovány opatrností, pečlivým promyšlením vlastních zájmů a z toho vyplývajícím sklonem oddalování řešení problémů. Z toho je zřejmé, že nelze počítat s tím, že by se v dohledné době změnil odmítavý postoj NATO vůči zemím

ýchodní a střední Evropy, které se zabývají myšlenkou připojení. Z toho vyplývá, že jenom a forma spolupráce se zdá být reálná, která se uskuteční v rámci Severoatlantické rady pro spolupráci. Znamená to spolupráci bez záruky.

Podobný postoj ze strany NATO lze pozorovat i vůči Víšehradské trojce. Z tohoto pohledu by se měla revidovat zásada formulovaná touto Trojkou v Krakově, která mluví o "jediné Evropě, jediném bezpečnostním systému pro všechny". Současně však jsou určité náznaky, že některé západoevropské země, zejména Německo, jsou ochotny budovat bezpečnostně-politickou spolupráci s Trojkou. Není však dosud jasné, jaké by to mělo důsledky pro dotyčné země. Lze si i představit, že ve stínu těchto návrhů se skrývá úmysl, který by pod rouškou bezpečnostně-politické spolupráce s "Trojkou" měl za cíl vytvořit "nárazníkové" pásmo mezi západní a východní částí kontinentu. To by však pro dotyčné země znamenalo pouze "periferní" postavení se všemi průvodními nevýhodami, známými už z minulosti.

Revizi si žádají zřejmě i ty názory, které dříve považovaly KBSE za záštitu evropské bezpečnosti. Ačkoli její instituce budou pravděpodobně i nadále střediskem evropského odzbrojení a posilování důvěry, není ještě - pokud jde o budoucnost - jasné, jaký vliv bude mít na činnost KBSE zrušení Varšavské smlouvy, čili odbourání "dvojpolového modelu", a situace, která se vytvořila po "integrování nástupnických států SSSR včetně asijských republik. Zatímco na jedné straně se zdá být nevyhnutelné zapojení nástupnických států SSSR do práce KBSE, především z hlediska řešení závažných krizí a pokračování v odzbrojování, objevují se na druhé straně takové nové problémy (islámská otázka, rozpory nabývající charakter kmenových válek) pro jejichž řešení nejsou připraveny žádné instituce. Z toho vyplývá, že to vyžaduje zásadu konsensu, neboť v opačném případě může snadno nastat situace, že okrajové zájmy budou v cestě důležitým rozhodnutím. Zdá se proto opodstatněná obava, že za takových podmínek se bude nadále snižovat role KBSE, která je už ostatně omezována vystoupením Severoatlantické rady pro spolupráci.

Pro Maďarsko, které hledá bezpečnostně-politickou orientaci a příslušné záruky se - v důsledku uzavření NATO a "zředením" KBSE - nabízí jako řešení využití možností, které poskytuje ES, popřípadě na jeho základě vznikající ZEU. Skutečnost, že Maďarsko je už nyní přidruženým členem ES a v dohledné době se chce stát jeho plnoprávným členem, považuje úvahu o této možnosti za opodstatněnou. To tím spíše, že Maastrichtská dohoda v prosinci 1991 o evropské politické unii znamená pro Evropu nové perspektivy i v oblasti bezpečnostní politiky. Za pozornost stojí i skutečnost, že vedení ZEU se vážně zabývá myšlenkou rozšíření této organizace. Rada ministrů má za to, že v jednotné evropské bezpečnostní a vojensko-politické perspektivě by rozšíření působnosti ZEU na jiné evropské regiony - v tom střední a východní Evropu - politicky a odborně bylo zdůvodnitelné. Zdá se proto opodstatněné stanovisko, že Maďarsko se může postupně - nejdříve se statutem pozorovatele, později jako přidružený člen, nakonec po vstupu do ES - stát plnoprávným členem ZEU.

Za stabilitu prostoru

Maďarsko tudíž musí vytvářet svou bezpečnostní politiku za specifických podmínek, ve složité situaci, často s nutností vyřešit protirečící si hlediska. Zatímco prohlubující se etnické konflikty hrozí nejen "vnitřními" srážkami, ale i dalším vyostřováním vztahů mezi jednotlivými státy střední a východní Evropy, znamená pro maďarské představitele moci v jistém slova smyslu současná situace země "nouzovou dráhu", ale v nových evropských podmínkách i dříve nevídané alternativy jednání.

Politika sousedních zemí vůči maďarské menšině může přispět k vytváření větší stability v tomto prostoru. To je důležité z toho důvodu, že právě i toto je předpoklad pro připojení se k evropské integraci. Proto musí Maďarsko využít každé příležitosti snížit nebezpečí rozporů, které by mohly se sousedními zeměmi nastat. To je především úkolem zahraniční politiky, ale i důležitým požadavkem z hlediska bezpečnostní politiky. Současně však musí pozvednout

svůj hlas v souladu s mezinárodními smlouvami v případě porušení práv menšin neb lidských práv. Zvláště důležité je tomu v případě Rumunska, kde protimaďarský postoj j jedním z prostředků vnitřního boje o moc.

Z výše uvedeného je zřejmé, že Maďarsko s konkrétními zárukami NATO v nejbliží budoucnosti nemůže počítat. Jsou tudíž nablížené možnosti, které vystupují do popřec v souvislosti s rozšiřováním ZEU. V této souvislosti zasluhuje pozornost i okolnost, že ZEU - na rozdíl od NATO - by mohla na sebe vzít uskutečňování akcí "ynucení a udržení míru i ve směru střední a východní Evropy.

Ing. Josef Minářík, CSc,
podplukovník Jan Fejgl

VIZE GEOPOLITICKÉHO VÝVOJE NA POČÁTKU 21. STOLETÍ

Svět a jeho geopolitické vztahy se nám mění před očima. Obzvláště je to zřejmé v posledních třech letech. Pro vědecké úvahy o dalším geopolitickém vývoji je třeba analyzovat dosavadní vývoj a hledat základní megatrendy, které se budou promítat i do dalšího období.

V této studii chceme vybrat z řady našich i zahraničních analyticko-prognostických prací nejdůležitější megatrendy, které budou na minimálně dalších 15 let ovlivňovat geopolitickou tvář světa, vytvořit variantní vize geopolitického stavu světa na počátku 21. století.

Nečiníme si nárok na podrobné rozvedení jednotlivých variant a určení pravděpodobnosti jejich možného uskutečnění. Naším cílem jsou popisy základních rysů variant geopolitického stavu světa kolem roku 2005 a vybrané úvahy o možných důsledcích při realizaci některé z těchto variant, zejména ve vztahu k budoucí Evropě.

Geopolitická situace po skončení studené války

Období od ukončení druhé světové války je nazýváno obdobím studené války (bipolarity). Bylo charakterizováno vznikem dvou proti sobě stojících supervelmocí USA a SSSR a jimi vytvořenými politickými a vojenskými aliancemi: Varšavskou smlouvou a Severoatlantickou aliancí. Vztah vzájemného nepřátelství se postupně stal hybnou silou jejich vzájemného vojenskotechnického rozvoje, vedl k obrovskému rozvoji technologie zbraňových systémů a k rozšíření jejich vzájemné konkurence i mimo regiony těchto dvou politických a vojenských bloků. Soubor obou supervelmocí se rozšířil i na ostatní svět.

Podstatným rysem této epochy se stalo to, že do procesu "soutěže kdo z koho" bylo